

KERTINĖ PARAŠTĖ

Darbinga viešnage Washington'e

Vytauto Landsbergio vizitas vasario mėnesio pradžioje Washington'e turėtų gerai nuteikti nemažai politikai besirūpinančių. Yra kelios priežastys pasidžiaugti ta jo viešnagė.

Pasiremdamas savo jau gerai žinoma daugelyje kraštų asmenybe, jis dalyvavo svarbiame metiniame JAV sostinės National Prayer Breakfast, kur į jį atkreiptas dėmesys todėl, kad jis iškilus lietuvis. National Prayer Breakfast rengėjai – Amerikos protestantų Bažnyčių vadai ir politikai praiteyje yra tikrai užjautę bei toliau užjaucia nepriklausomybės besirūpinančias išsilaisvinusias iš Sovietų respublikas. Landsbergis turėjo galimybę persimesti keliais žodžiais ir su ten dalyvavusiu prezidentu Clinton'u. Matyti, kad profesorius Landsbergis visose tokiose įvairios sudėties ir tikslų konferencijose bei plataus masto subvencijose ne tik atkreipia dėmesį į Lietuvos reikalus, bet, kaip ir tinka intelektualui, tinkamai išdėsto savo poziciją. Prieš keletą metų Kazimieras Antanavičius panašiu būdu pasitarnavo Lietuvai socialdemokratų pasauliniuose suvažiavimuose. Tai parodo, kad nereikia būti krašto prezidentu ar premjeru, norint efektyviai garsinti mūsų pozicijas pasaulinėje plotmėje. Užtenka, jei kalbėtojai yra aukšto intelekto, pasinaudoja proga ir turi rimtą auditoriją. Tokių asmenybių, gaila, mes nedaug turime. Užtat gera matyti jų pasirodymą ir norisi, kad tokių daugiau būtų.

Atrodo, kad lietuvių konservatorių vadovas labai teisingai imasi atsikreipti visai Lietuvai svarbiems klausimais ir panašios minties grupuotes Vakaruose. Pasimatymai su įvairių dešiniųjų Amerikos politikų įtakingais asmenimis padės juos ne tik ir toliau nuteikti mūsų naudai, bet ir duos argumentų palaikyti mūsų poziciją prieš tuos Vakaruose, kurie skirtingai žiūri į Rusijos padėtį ir jos kiusus.

Susitikime su Empower America organizacijos žmonėmis Landsbergis turėjo progos ne tik išdėstyti Lietuvai rūpimus reikalus, bet ir pats susipažinti su organizacijos konservatoriško galvavimo pagrindais. Tai organizacija, kuri ne tik stipriai pasisako už politinį ir ekonominį liberalizmą, bet, turėdama labai įtakingus politikus savo tarpe,

per respublikonų partiją remia neokapitalizmo pasaulėžiūrą. Užtat ryšiai su Amerikos konservatoriškos įvairiuose institutuose ir grupuotėse, tikėkimės, greit išaugs į glaudų bendradarbiavimą. Tada bus lietuviams konservatoriškas galima koreguoti savo ekonominį galvavimą ryšium su kitų kraštų konservatyviosios pasaulėžiūros rodikliais. Idomu buvo išgirsti, kad Tarptautinis respublikonų institutas greit atidarys savo įstaigą Vilniuje. Per ją galėtų išeiviai respublikonai pasisiūlyti glaudžiau bendrauti su bendraminčiais Lietuvoje. Pasikeitimas idėjomis būtų sveikintinas.

Gal tada Lietuvos konservatoriai labiau nusigręš nuo užsilikusio komandinės ekonomikos įsitikinimų ir stos už mokesčių mažinimą, valdinių gretų retinimą, privatinę iniciatyvą, smulkių verslų apsaugą, privataus kapitalo ugdymą, pramonės nepriklausomybę nuo ministerijų, biurokratūros papurtymą ir paskolų tinkamą vartojimą. Iš draugiškų ryšių ir pasitarimų gal kils konkretūs Lietuvai planai kaip išjudinti mūsų krašto ūkį, kaip sudaryti sąlygas mūsų tautiečiams, kad jie patys galėtų savo gyvenimą gerinti, o ne priklausyti nuo valdžios išmaldos, įsakymų, reguliavimo ar dotacijų. Juk tai Vakarų konservatorių credo. Vilkinės, kad dirbdami su vakariečiais mūsų konservatoriai pereis iš bendrų pasisakymų prie konkrečių įstatymų ir dalykiškų veiklos pasiūlymų.

Kad išeiviai gali rimtai ir efektyviai padėti mūsų tautiečiams politiniuose Amerikos baruose, ir šį kartą parodė Asta Banionytė (JAV Lietuvių Bendruomenės Washington'o įstaiga), padėdama sudaryti tinkamus pasimatymus. Išeivijoje yra nedaug tikrai nusimanančių šioje politinių ryšių srityje, užtat visus tuos ryšius reikia išnaudoti. Spaudos ir valdžios kontaktų išnaudojimas galėtų būti labiau koordinuotas, kad taptų efektyvesniu. Nekalbame, žinoma, tik apie nusifotografavimą ar prabėgomis paspaudimą rankos kuriam nors aukštam pareigūnui. Galima turėti rimtus pasimatymus, kaip tai įrodė Vytauto Landsbergio viešnagė. Šioje srityje yra ir keli išeiviai nemažai pasiekę, pavyzdžiui, dr. Vytautas Dambra, dabartinis Lietuvos ambasadorius Venecueloje, inž. A. Venskuskas Europoje. Turime vieną kitą Amerikoje ir kitur. Ateina ir vėl laikas, kada naudingi ryšiai bus ypatingai mums svarbūs.

Užsienio politikos srityje, žinoma, tikimės, kad pirmą lietuvių tarp savęs susitarimą dėl bendrų tikslų ir bendro darbo, pasiūlytą ir vyriausybės poziciją. Radus bendrą užsienio politikos gaires, galima bus ieškoti bei palaikyti tinkamus ryšius veikti viešąją opinią ir valdžią nusi-teikimą mūsų reikalų atžvilgiu.

Jonas Pabedinskas

Šiame numeryje:

Landsbergis Washington'e • M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune • Nuomonės ir pastabos • A. A. Marijos Gimbutienės atminimui • Pokalbis su soliste Birute Vizgirdiene • Tomo Arūno Rudoko eilėraščiai • Aleksandro Štromo paskaita Čikagoje • Naujos knygos • Partizanai

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune

Vakar, šiandien, rytoj

OSVALDAS DAUGELIS
(M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius)

Tai vienas žymiausių ir didžiausių muziejų Lietuvoje, saugantis, tiriantis, renkantis, populiarinantis ne tik genialiąją M. K. Čiurlionio kūrybą, bet ir mūsų tautodailę, kitą Lietuvos ir Vakarų Europos šalių įvairių laikotarpių dailės palikimą, taip pat ir numizmatiką.

Muziejaus pradžia siejama su Lietuvių dailės ir Mokslo draugijų veikla pirmajame mūsų šimtmečio dešimtmetyje. Jau nuo 1908 m. lietuvių spaudoje buvo keliama mintis įsigyti Vilniuje būstinę – „Tautos namus“. Juose norėta įkurdinti svarbiausias mokslo ir meno įstaigas, biblioteką, muziejų, sales paskaitoms ir susirinkimams, abiejų draugijų valdybas ir kita. Ši mintis ypač tapo svarbia 1911 m. mirus Čiurlioniui. Būtinai reikėjo surinkti ir išsaugoti vienoje vietoje jo kūrinius. Todėl šiam tikslui 1913 m. prie Lietuvių dailės draugijos įsisteigė „Čiurlionio kuopa“. Ji siekė įkurti Lietuvių tautos paveikslų galeriją ir jos pagrindą padėti Čiurlionio kūrybą, įgyjant ją iš dailininko našlės Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės bei kitų šios šeimos narių ir privatių asmenų. Kuopos veiklą nutraukė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas. Čiurlionio kūrinių saugumo sumetimais buvo išvežti į Maskvą.

1919 m. okupavus lenkams Vilnių, visas Lietuvos politinis ir kultūrinis gyvenimas susispietė Kaune. 1920 m. čia įsikūrė Lietuvių meno kūrėjų draugija, kuri rūpinosi krašto meniniu gyvenimu. Jos iniciatyva tu metų pavasarį buvo surengta Lietuvių meno apžvalgos paroda Kaune. Draugija įsteigė Meno rūmų fondą, siekusi įgyti dailės kūrinius būsimam muziejui. Fondo lėšos buvo labai ribotos ir sudėję iš kuklių visuomenės aukų. 1920 m. Meno rūmai gavo pirmą žymesnę pašalpą – Amerikos

lietuvių surinktas 20,000 aukso markių. Už jas komisija iš Meno apžvalgos parodos nupirko būsimam muziejui 166 dailės kūrinius. Deja, ju, kaip ir tais metais iš Maskvos grąžintų Čiurlionio kūrinių, nebuvo kur padėti, teko kilnoti iš vieno patalpų į kitas. 1921 m. Steigiamajame Seime buvo priimtas M. K. Čiurlionio galerijos įstatymas. Juo remiantis, 1922 m. iš dailininko našlės buvo įgyti Čiurlionio kūriniai. Tačiau galerija gyvavo popieriuose ir toliau neturėdama pastovių patalpų. Pasikeitė du pirmieji jos direktoriai – Ignas Šlapelis ir Kajetonas Sklerius. Nuo 1924 m. kovo 15 d. trečiuoju direktoriumi buvo paskirtas kitišis muziejininkystės studijų Paryžiuje grįžęs Paulius Galunė. Jam teko visi Čiurlionio galerijos laikinųjų rūmų Ažuolų Kalne statybos, dailininko kūrinių paruošimo ekspozicijai ir daug kitų rūpesčių. 1925 m. gruodžio 13 d. galerija atvėrė duris lankytojams. Joje veikė lietuvių dailės ir tautodailės bei senosios Vakarų Europos tapybos ekspozicijos, buvo ruošiamos periodinės lietuvių dailininkų kūrinių parodos, leidžiami jų katalogai, kiti leidiniai. Dalį darbų iš parodų galerija įsigydavo į savo rinkinius, kurie kiekvienais metais didėjo. Kasmet juos papildydavo ir kaimuose renkami bei iš kolekcionierių įgyjami tautodailės eksponatai. Galerijos fondai buvo papildomi ir Vakarų Europos dailės kūrinių. Juos daugiausia sudarė nacionalizuotų dvarų kolekcijų likučiai ar dovanos.

Greitai galerijos mažos patalpos pradėjo nepatenkinti augančio ir savo veiklą plečiančio muziejaus poreikių. Visuomenė pradėjo svarstyti naujo muziejaus statybos klausimą. Šitam patogi proga buvo artėjantis 1930 m. Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių jubiliejus, kurį Lietuvos Respublika ruošėsi iškilmingai paminėti. Buvo galvojama pastatyti Vytautui paminklą. Viename Jubiliejaus organizacinio komiteto posėdyje dailininkų sąjungos atstovai P. Galaunė ir V. Dubeneckis pasiūlė vietoj paminklo statyti muziejų. Jų minčiai buvo pritarta ir 1930 m. lapkričio 28 d. buvo padėtas kertinis akmuo dabartinėje centrinių rūmų vietoje ir pradėti statybos darbai pagal architekto V. Dubeneckio projektą.

1936 m., baigus statybą, rūmuose įsikūrė du muziejai: Karo ir Vytauto Didžiojo Kultūros, į kurio sudėtį įėjo M. K. Čiurlionio galerija, Valstybės muziejus bei Kauno miesto muziejus. Naujam muziejui, be įprastinio muziejaus darbo, buvo pavesta vykdyti kultūros paminklų apsaugą, globoti kraštotyros muziejus. Naujuose rūmuose veikė keturi skyriai: priešistorinis, istorinis, etnografinis ir meno skyrius, kurio pagrindą sudarė Čiurlionio galerijos rinkiniai.

1940 m. okupavus Lietuvą sovietams, muziejaus pavadinimai

Pietà. Dievdirbys Jonas Valys (1852-1918). Panevėžys.

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune.

A. Ingelevičiaus nuotrauka 1937 metais.

keitėsi. 1944 m. spalio 11 d. jis buvo įvardintas Kauno Valstybinio M. K. Čiurlionio dailės muziejumi. Karo metais muziejus buvo uždarytas, rūpintis

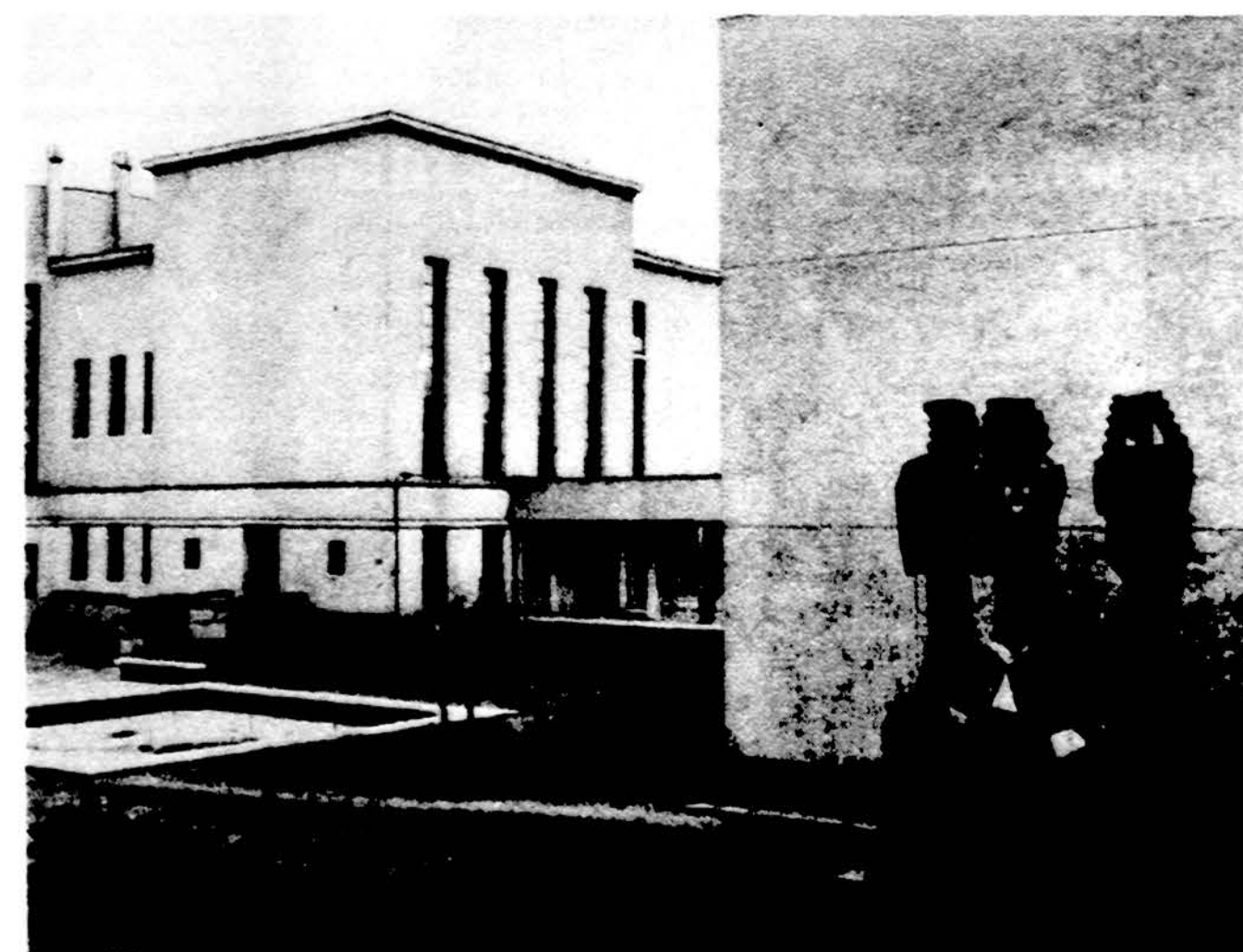
ekspонатų išsaugojimu. Nuken-tėjo tik Parodų Kalno paviljonoose buvę etnografiniai eksponatai, rinkti būsimam Oro (buities) muziejui. Patalpose apsi-

gyvenus sovietų kariškiams, mediniai eksponatai buvo sukūrenti.

Be abejo, okupacijų metais, ypač stalininiu laikotarpiu, muziejaus veikla buvo ideologizuota. Iš muziejaus ekspozicijų teko išimti Lietuvos kuni-gaiškių, didikų, tautinės kultūros žadintojų portretus, Lietuvos valstybingumą primenančius eksponatus, religinės tematikos kūrinius, buvo keičiami muziejaus vadovai. Nepaisant šito, jų ir kitų muziejininkų išminties bei toliaregiškumo dėka, minėtos eksponatų grupės nebuvo naikinamos, bet tyliai laikomos muziejaus saugyklose. Todėl Atgimimo laikotarpiu prie tautos savimonės žadinimo galėjo prisidėti ir mūsų muziejus, surengdamas ne vieną reikšmingą parodą: pvz., 1989 m. – „Mūsų vėliavos“, „Pinigai Lietuvoje (1915-1941)“, „Lietuvių dailininkų emigrantų kūryba“ ir kt. Šiuo metu muziejus ruošiasi pažymėti dr. Aleksandro Račkaus 100-sias gimimo metines. Į mūsų kultūros bei muziejaus istoriją jis įėjo 1935 m. atvežęs iš JAV ir dovanojęs vertingą liuanistinį rinkinį, atspindintį 19 a. galo – 20 a. pradžios mūsų išeivių visuomeninę veiklą, jų draugijas ir pan. Taip pat ir to krašto pirminių tautų kultūros eksponatų. 1993 m. minėjome dailininko Adomo Galdiko šimtmetį. Be to, pastaruoju metu muziejuje surengiama daug užsienio šalių dailininkų kūrinių asmeninių ir grupinių parodų (Skandinavijos, Vokietijos, Lenkijos, Slovenijos ir kitų šalių).

Šiuo metu muziejaus ekspozicijose ir saugyklose yra 245,190 eksponatų, veikia filialai: M. K. Čiurlionio memorialinis muziejus Druskininkuose (atidarytas 1962 m.), A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejus (1966 m.), prie centrinių muziejaus rūmų pristatytas specialus priestatas M. K. Čiurlionio kūriniams tinkamai saugoti ir eksponuoti (1969 m.), lietuvių keramikos ekspozicija Kauno Rotušės rūmų rūsyje (1978 m.), Paveikslų gale-

(Nukelta į 2 psl.)

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune. Prie muziejaus priestatas – M. K. Čiurlionio galerijos stovų V. Vildžiūno skulptūra.

1989 metų nuotrauka.

M. K. Čiurlionio dailės muziejus

(Atkelta iš 1 psl.)

rija (1979 m.), kurioje buvo ekspozuoti Vokietijoje gyvenusio žymaus kolekcionieriaus Mykolo Žilinsko dovanoti Vakarų Europos tapybos rinkiniai. Kadangi į Lietuvą jie buvo siunčiami palaipsniui, greit esama galerija pasidarė per maža ir rinkinys 1989 m. buvo perkeltas į naujai pastatytus jo vardo rūmus.

Muziejui savo kūrinius ir rinkinius testamentu yra palikęs ir dailininkas Liudas Truikys, pageidavęs, kad iš jų būtų įrengta jo memorialinė ekspozicija.

1992 m. rugpjūčio gale muziejaus kūrėjo bei ilgamečio direktoriaus (1924-1949) Pauliaus Galaunės (1890-1988) šeima (žmona Kazimiera ir JAV gyvenanti dukra Dalia Augūnienė), gražius nuosavybės teises 1941 m. nacionalizuotam jų namui Kaune, Vydūno al. 2, dovanojo muziejui didžiąją namo dalį bei 1586 m² žemės sklypą su sąlyga, kad jame būtų įrengtas dailininko, dailėtyrininko, muziejininko ir pedagogo prof. P. Galaunės ir jo pirmosios žmonos, mūsų operos pradininkės, dainininkės ir pedagogės Adelės Nezabitauskaitės-Galaunienės (1896-1962) memorialinis muziejus iš jų kultūrinio palikimo. Ateityje tai turėtų būti dailėtyros ir muziejininkystės studijų centras, kuriame būtų eksponuojami Galaunės grafikos darbai ir rinkiniai, saugomi jo rankraščiai, įkurdinta mokslinė biblioteka, įrengti memorialiniai kambariai. Taip pat pagerbtas ir čia gyvenęs valstybės ir kultūros veikėjas Kazys Bizauskas bei šiuose namuose lankęsi žymūs Lietuvos mokslo, visuomenės veikėjai: prof. V. ir M. Biržiškos, M. ir J. Urbšiai, prof. T. Petkevičius, J. Savickis ir daugelis kitų. Siekiant, kad šis namas taptų judria kultūrine įstaiga, jame galvota rengti parodas tų dailės sričių, kurios Galaunei buvo artimiausios: liaudies meno, knygos meno, grafikos, jo amžininkų dailininkų kūrinių ir pan., esančių Čiurlionio dailės muziejaus rinkiniuose. Deja, sunku pasakyti, kada šis namas atvers visuomenei duris, nes muziejus gavo jį laiko bei ten gyvenusių žmonių gerokai apniokota.

Be to, muziejuje, centriniuose rūmuose, yra Liaudies meno, Vaizduojamosios, Taikomosios dailės ir Numizmatikos skyriai, kurie savo darbais įsijungę į bendrą muziejaus veiklą. Nuo 1989 m. Paveikslų galerijoje, Donelaičio 16, įsisteigęs Meninio lavinimo centras. Jo užsiėmimai vyksta trečiadieniais (tą dieną mūsų muziejus lankomasi nemokamai). Centro nariai vedžiojami

Nežinoma šventoji. Autorius nenurodytas. Lyduvenai, Šiluvos valsčius, Raseinių apskritys.

A. Balteno nuotrauka 1985 metais.

po įvairius muziejaus filialus, ekspozicijas, parodas, aiškinant jas, atsakinejančias klausimus. Šalia šitų užsiėmimų dar yra Vaikų dailės studija, kuria lanko per 100 vaikų, 4-14 m. amžiaus.

Čiurlionio muziejaus istorijos lapuose įrašyti ne tik mūsų paminėtų asmenų, bet ir kitų čia dirbusių iškilų žmonių vardai. Su pagarba muziejininkai mini taip pat buvusį ilgametį direktorių Petrą Stauską, vadovavusį muziejui (1951-1987) sunkiais, sudėtingais sovietinės okupacijos metais, ir jo pastangas išsaugoti tautinės kultūros vertybes šviesesniai rytojui, jo pagalbą bendradarbiams, dėl vieno ar kitų priežasčių buvusiems valdžios nemalonėje. Skyrių vedėjus: Povilą Karaziją, Klemensą Čerbulėną, Petrą Tarasenką, Valeriją Čiurlionytę-Karuzienę, Ievą Andriulytę-Aleksienę, Rimutę Jablonskytę-Rimantienę, Birutę Ziuteliene, Antaną Kebliūną ir daugelį kitų muziejininkų.

Dabartinė bendradarbių karta, tęsianti jų darbus, turi naujų rūpesčių. Tai ne tik savo įvairiapusės veiklos permastymas, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jos atgaivinimas, ieškojimas naujų ryšių formų su lietuviškąja visuomene, kur ji begyventų, siekis įeiti į Europos bei pasaulinės dailės gyvenimo

vyksmą su savosios tautos vertybėmis. Pirmieji žingsniai jau žengti. 1991-1992 m. buvo surengta didelė M. K. Čiurlionio kūrinių paroda Japonijoje, atskiri darbai ekspozuoti parodose Vokietijoje ir Belgijoje. Tačiau svarbiausia muziejininkų pareiga – išsaugoti turimas vertybes atečiai. Tai ypač pasakytina apie trapią M. K. Čiurlionio kūrybą. 1969 m. gale atidaryta specialiai jai pastatyta bei pritaikyta galerija savo įranga jau paseno, kai kurios šildymo, drekinimo sistemos neveikia ir būtina jas atnaujinti. Lietuvai atsidūrus sunkioje ekonominėje padėtyje, tai padaryti nelengva. Laimė, Lietuvių fondas JAV minėtam tikslui neseniai paskyrė 300,000 dolerių paramą. Šia proga visu mūsų muziejaus darbuotojų vardu norėčiau išsakyti gilia padėką buvusiems ir dabartiniams Fondado vadovams: dr. A. Razmai ir S. Barui, Čiurlionio dailės galerijos direktoriui A. Janušui, mūsų muziejaus bičiuliams D. ir A. Augūnams, o taip pat visiems išėjusiems lietuviams, įnešusiems savo aukas į minėtą sumą ar parėmusiems mūsų muziejų dovanotais dailės kūrinių, kolekcijomis.

Kur begyventume, išliksime tiek, kiek sugebėsime išsaugoti ir puoselėti savo kultūrą.

Rūpintojėlis. Autorius nežinomas. Čekonių kaimas, Debeikių valsčius, Utenos apskritys.

A. Rūkštelės nuotrauka 1932 metais.

Nuomonės ir pastabos

Dėl „Pilėnų“ plokštelių

Draugo kultūriniam priede, 1994 m. vasario 19 d. laidoje, buvo pasikalbėjimas apie „Pilėnų“ operą, kurią stato Čikagos Lietuvių operos kolektyvas (premjera bus balandžio 17 dieną Cicerio), su šio kolektyvo meno vadovu-dirigentu Alvydu Vasaičiu.

Prie šio rašinio pridėta ir iliustracija, o po viena iš jų matomas užrašas: Lietuvos Operos Vilniuje išleisti Vytuto Klovos „Pilėnų“ plokštelių voko viršelį. Iš tiesų, tai yra Lietuvos operos įdainuotos ir įgrotos „Pilėnų“ operos plokštės, tačiau jos nebuvo išleistos Vilniuje, bet New York'e. Tai, žinoma, nesunku yra matyti visiems, kurie turi šią plokštelę, o tokių Čikagoje ir Amerikoje yra nemaža, nes tiek ant pačių plokštelių, tiek ant aplanko yra leidėjų „Eurotone International LTD“ pavadinimas ir adresas.

Nors plokštelėse nei aplanke neminimi jų išleidimo metai, tačiau jos pasirodė 1964 m. kovo mėn. 24 d., taigi lygiai prieš 30 metų. Jų išleidimu rūpinosi muzikė, koncertų rengėja, vėliau *Vienybės* laikraščio redaktorė ir leidėja Valė Tysliavienė. Ji, gavusi garsinę juostą iš „Pilėnų“ operos kompozitoriaus Vytauto Klovos, pasirūpino šios operos išleidimu laisvajame pasaulyje (reikia pažymėti, kad patioje Lietuvoje ji niekada nėra plokštelių forma pasirodžiusi). Tuo metu „Pilėnai“ buvo pirmoji lietuviška opera, įgauta j plokštelę.

Reikia pažymėti, kad Valė Tysliavienė rūpinosi ir šios plokštelių platinimu bei finansavimu. Ji man į Čikagą buvo atsiuntusi 20 egzempliorių šios plokštelių, kurių tuoj pat išplatinau muzikos mylėtojų tarpe. Aplamai, pagal anų laikų madą, „Pilėnų“ operos plokštelių kiti nepirko, kadangi buvo įgrotos Lietuvoje. Apie šias plokšteles ir patį „Pilėnų“ operą gana neigiamą įvertinimą dar tais patiais metais *Draugo* dienraštyje išspausdino solistė Izabelė Motekaitienė. Daugiausia šios plokš-

telės buvo populiarinamos *Vienybės* laikraštyje.

Mums yra įdomi tuometinė Lietuvos operos kolektyvo solistų sudėtis, įdainavusių „Pilėnų“ operą prieš 30 metų plokšteles. Nemaža iš jų jau yra mirę: J. Stasiūnas, E. Saulevičiūtė, A. Šalkevičiūtė, Z. Tervydys, V. Adamkevičius, A. Lietuvninkas, Z. Paulauskas, A. Vasiliauskas, A. Rudaitis, R. Marijošius, K. Šalkevičius, dirigentas I. Altermanas.

Opera įrašyta į tris plokšteles. Aplanko viduryje išspausdintas šios operos turinys anglų kalba. Šiandien šiu plokštelių jau niekur negalima išgauti ir jos yra retenybė rinkėjų rankose.

Beje, pati „Pilėnų“ opera, jau skirtinga redakcija ir skirtingu solistų kolektyvu yra ir dabartiniam Lietuvos Operos ir baleto teatro repertuare. Kaip teko matyti programose, ji buvo atlikta ir šių metų vasario mėnesį. Manytina, kad tie, kurie matė šią operą Lietuvoje, norės jos pastatymą palyginti su Čikagos Lietuvių operos pastatymu balandžio 17 dieną.

Edvardas Šulaitis
Cicero, Illinois

Dėl monografijos apie Adomą Varną

Labai ačiū, kad savo dienraštyje išspausdinate mano rašomos monografijos apie Adomą Varną dalį (*Draugo* kultūrinis priedas, 1994 m. sausio 22 d. ir sausio 29 d.) [...]

Šia proga norėčiau paprašyti asmenų, kurie bendravo su Varnu Vokietijoje, Amerikoje, kad parašytų ir atsiųstų man savo atsiminimus. Panaudojus jų atsiminimus, knygoje nurodyčiau medžiagos pateikėjų pavardes. Mano adresas: Zita Žemaitytė, Erfurto 22-50, Vilnius 2043, Lithuania.

[... Taip pat gal būtų galima Jūsų dienraštyje įdėti atitaisymą: mano įžangos gale viena iš pavardžių turėjo būti ne Mačionio (kaip išspausdinta), bet p. J. Mačėno.

Zita Žemaitytė
Vilnius, Lietuva

Šv. Jurgis. Autorius ir vietovė nenurodyta.

A. Rūkštelės nuotrauka 1931 metais.

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune.

Vytautas Plukas

ŽEMYNĄ

Marijos Alseikaitės-Gimbutienės atminimui

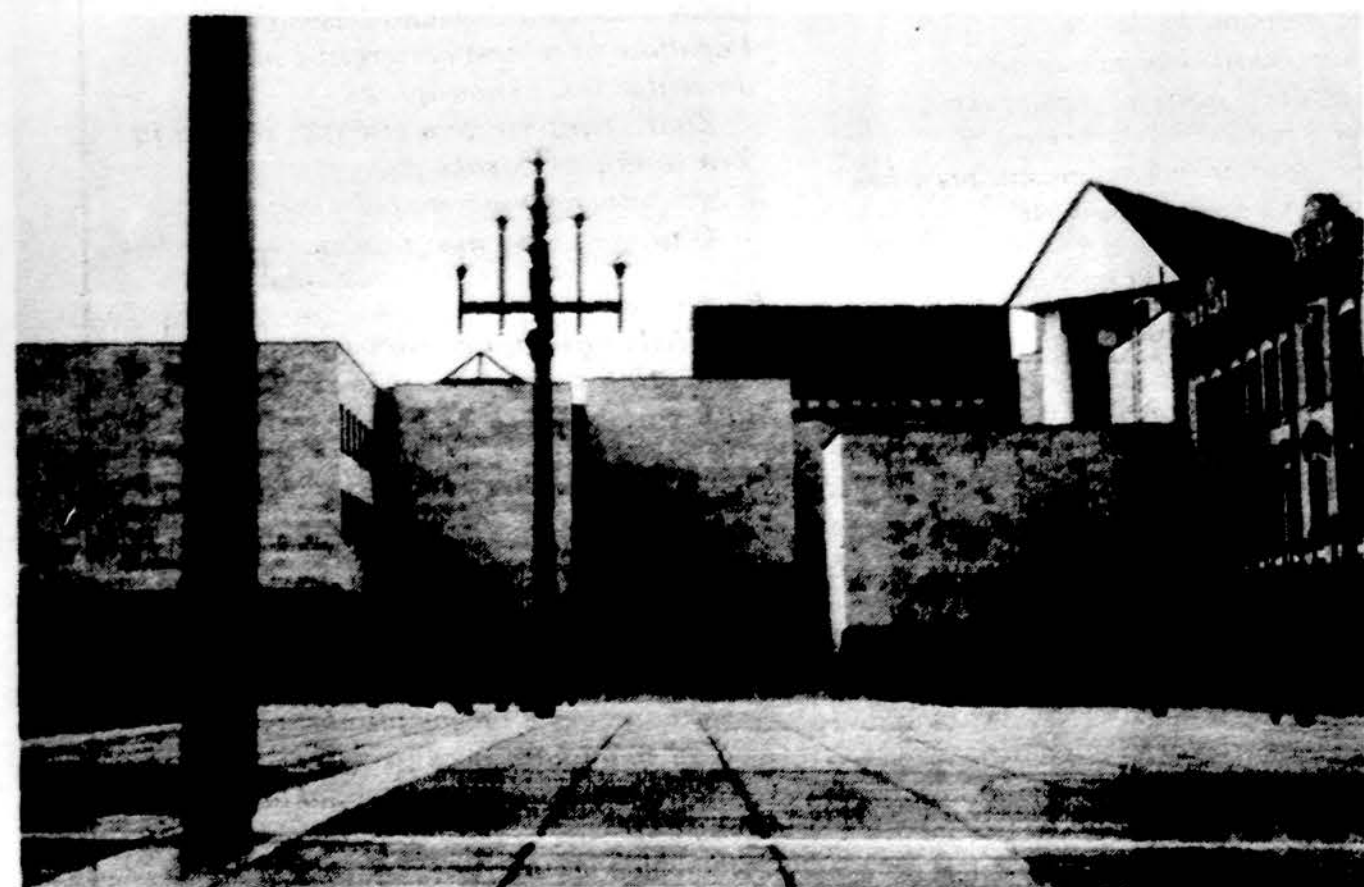
*Žemėje molinės protėvių deivės
amžiais miegojo miegu giliu.
Išmintį sukaupus reikėjo su meile
jasias prikelti iš laiko gelmių.*

*Motinos - Deivės taikūs bruožai ryškėjo.
Ji prabilo iš molio tarytum gyva:
Aš gyvasties gimdyvė - kūrėja
Aš Motina - Žemė, Jūsų deivė Žemyna - Gaja.*

*Mūsų diena taip trumpa ir vis klausiam,
kur esmė ir prasmė buityje.
Nežinia, ką Praamžius garbiausias
skirs atidavusiems visą save.*

*Tik mintis, užrašyta raide,
tik ainiai (tai žmogui juk lemta),
tik idėja, prigijus nauja,
liks ženklais, jog gyventa.*

Santa Monica, California
1994.2.5

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune. Mykolo Žilinsko galerija.

1990 m. sausio 25 d. prie Pauliaus ir Adelės Galaunių namo Kaune atidaryta memorialinė lenta. Iš kairės: D. Galaunytė-Kaupienė-Augūnienė, dailininkas P. Stauskas ir K. Galaunienė. Roberto Hermano nuotrauka

Pokalbis su Birute Vizgirdiene „Draugo“ koncerto proga

MARIJA REMIENĖ

Sunku būtų surasti mūsų tarpe solistą ar solistę, kurie nebūtų koncertavę Čikagos lietuviams. Čia suvinta mūsų didžiosios žvaigždės, tiek išsivijusios, tiek dabar iš tėvynės. Čikagos lietuvių jau yra susipažinę su soliste Birute Vizgirdiene ir jai Čikagos lietuvių scena nesvetima. Ir štai kovo 20 dieną Marijos aukštesniosios mokyklos auditorijoje diena „Draugas“ rengia koncertą, kurį atliks vienintelis išsivijęs išilkes ansamblis „Dainava“. Kartu su „Dainava“ dalyvaus ir mūsų solistė, dabar gyvenanti Houston, Texas, Birutė Vizgirdienė. Sopranas Birutė Vizgirdienė gerai žinoma Amerikos Vakaruose. Tačiau nuotoliniu nekludė jai keliauti ir dainuoti beveik visuose lietuvių telkiniuose, pasiekiant Rytuose Boston'ą ir pastaraisiais metais – laisvą Lietuvą. Solistė visur lietuviškos ir vietinės amerikiečių visuomenės yra labai šiltai sutinkama: gracingos laikysenos, gražios scenos išvaizdos, savo žavia šypsena ir išlavintu balsu sužavi klausytojus. Artėjančio koncerto proga užkalbinome pačią solistę Birutę Vizgirdienę.

Birutė Vizgirdienė prie Dailės muziejaus Vilniuje.

Algimanto Žiūno nuotrauka

– Kada ėmėte domėtis dainavimu ir kas jus paskatino į muzikinį pasaulį? Kur teko lavinti balsą?

– Dainuoti pradėjau būdama septyniolikos metų, nes tėvelis tuo metu davė ultimatumą, kad laisvalaikį užsiimčiau kokia nors muzikos ar meno šaka. Jau būvau nesekmingai mėginusi baletą ir fortepijono pamokas, tad pasirinkau dainavimą. Būdama toje srityje labai naivi, maniau, kad tai bus lengviausias užsiėmimas. Aišku, neįsivaizdavau, koks sunkus darbas manęs laukė!

Balsą lavinai daugiausia teko Los Angeles, Kalifornijoje, kur gyvenau daugelį metų. Žinoma, su didele pertraukom vis mokius ir tobulinau balsą, o taip pat auginau tris vaikučius. Pradėjau su privačiais mokytojais. Kai vaikučiai paūgėjo, vėl rimčiau studijavau dvejus metus Immaculate Heart kolegijoje, o vėliau vėl perėjau pas privačius mokytojus. Kuo daugiau lavinu balsą, tuo aiškiau matau, kiek mažai dar žinau ir kiek dar daug galima pasitobulinti.

– Jums nesvetima ir vietinė amerikiečių scena. Kur esate dainavusi amerikiečiams ir koki repertuarą teko atlikti?

– Amerikiečių scena tikrai man nesvetima. Viename koncerte mane išgirdo buvęs Buda-pešto orkestro dirigentas dr. Nandor Domokos, pasiūlė perklausą. Po perklausos pakvietė mane dainuoti pagrindinę rolę Puccini „La Bohemoje“ – Mimi vaidmenį, o kitais metais vėl pasiūlė dainuoti Violetos rolę Verdi „La Traviatoje“. Taip ir patekau į Southern California Opera Repertoire Ensemble, su kuriuo atlikdavau daugelį koncertų, dainuodama solo, duetus ir ansamblinius veikalus.

– Žinau, kad jūs sėkmingai dainavote Lietuvoje kartu su iškiliu solistu Vaclovu Daunoru. Kiek koncertų atlikote Lietuvoje? Ar planuojate vėl vykti į Lietuvą su koncertais? Ar Lietuvoje koncertų dalyviai skiriasi nuo išsivijusių?

– Lietuvoje dainavau jau antrą kartą. Praėjusių rudenį teko man vėl didelė garbė dainuoti su iškiliais muzikos profesionalais, būtent solistu Vaclovu Daunoru, Robertu Bekioniu ir pirmą kartą su leitetu Algirdu Vizgirdiu. Koncertai įvyko Kaune, Vilniuje – Operos ir baletų teatre, Panevėžyje ir Šiauliuose. Turiu pasakyti, kad koncertų gastrolių paliko man žodžiais neapsa-

komus prisiminimus, išpildžius ir išgyvenimus. Ar planuoju vėl Lietuvoje dainuoti? Sunku šiuo metu atsakyti – taip ir ne. Tačiau turiu vėl pasiūlymą ten atlikti Dubois „Septynis Kristaus žodžius“ per Dainų ir šokių šventę su Los Angeles bažnytinio choru, kuriam vadovauja jaunas

ir talentingas muzikas Viktoras Ralys.

O Lietuvos koncertų dalyviai skiriasi tuo, kad jie yra žymiai santūresni ir ypačiai vertina klasika. Bet tai suprantama, nes ten netrūksta lietuviškų liaudies ar harmonizuotų dainų koncertų, o mes čia to labai pasilgstame ir,

Aleksandro Štromo paskaita Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Kovo 18 dieną, penktadienį, 7:30 v.v., Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje, dr. Aleksandras Štromas skaitys paskaitą anglų kalba „Rusija kryžkelėje“.

Paskaitos uždavinys bus išnagrinėti politinę padėtį, susidariusią po 1993 m. gruodžio mėnesio rinkimų į Rusijos parlamentą. Prelegentas analizuos demokratų nesėkmės ir nacionalistinės Žirinovskio krypties laimėjimo rinkimuose priežastis.

Komunizmo žlugimas Rusijoje neatvedė į demokratijos pergale, į šalies ūkio pagerėjimą, teisingumo ir tvarkos problemų išsprendimą. Ekonominio gyvenimo standartai nusmuko ir kas kart vis blogėja. Demokratų valdžia nedavė jokių padėties pagerėjimo vilčių. Demokratinė partijų vadai ir net pats Jelcinas parodė nepaprastą nesugebėjimą valdyti ir suprasti gilesnius politinius procesus. Be to, užuot panaudoję žiniasklaidą gyventojus supažindinti su demokratų tikslais, demokratų vadai bandė net apriboti viešosios diskusijos apimtį.

Analizuodamas šiuos įvykius, dr. Štromas bandys nubrėžti Rusijos ateities vystymosi kryptį. Jis taip pat bandys aptarti, kaip Vakarai turėtų reaguoti į politinius pakeitimus, kurie įvyko šios šalies valdymo sistemoje.

Prelegento dėmesys bus sukoncentruotas į pastarųjų įvykių Rusijoje pasekmes Lietuvos ir apskritai Baltijos šalių likimui. Lygiagrečiai su Rusijos politinės situacijos analize, jis plačiai apsvaistys Lietuvos politinės

padėties raidą.

Dr. Aleksandras Štromas yra politinių mokslų specialistas, Hillsdale College, Michigan, profesorius, daugelio svarbių studijų autorius. Lietuvių išsivijai jis plačiai žinomas kaip radijo laidos Čikagoje „Rytmečio eksprezas“ komentatorius. Po paskaitos vaišės.

Ši programa yra remiama Illinois Humanities Council, National Endowment for the Humanities.

Naujos knygos

• Pranas Zundė. KAZYS BIZAUSKAS 1893-1941. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1993. Spaudė „Draugo“ spaustuve. 324 puslapiai. Gaunama „Drauge“. Kaina – 12 dolerių, pasto persiuntimo išlaidos – 3 doleriai, Illinois gyventojams – 1,05 dol. mokesčiai.

Kazimieras Bizauskas, kaip rašoma šios knygos autoriaus pra-

savaime aišku, norime tai ir girdėti.

– Kas koordinuoja jūsų programą dabar Čikagoje, ir ko galima koncerte tikėtis?

– Čikagoje programą koordinuoja jaunas, talentingas ir jums gerai pažįstamas muzikas Darius Polikaitis. Tikrai smagu dirbti ir bendrauti su tokiu energingu ir, turį pabrėžti, labai lietuviškos dvasios jaunuoliu. Pažįstu jį visą plačią muzikinę sėimą ir jaučiu ne tik malonumą, bet ir garbę su juo dalyvauti „Draugo“ koncerte. Dariaus paslapčių nenoriu iš anksto išduoti, tačiau galiu drąsiai paminti, kad programa dvelkia ypatingu lietuviškumu su keliom labai maloniom staigmenom. Manau, kad bus tikrai lietuviškas pavasarinis vėjelis, kuris atpūs visiems klausytojams malonią popietę.

– Kokie jūsų, kaip solistės, ateities planai?

– Mano ateities planai ne tokie aiškūs. Po „Draugo“ koncerto kitą savaitę atlieku Dubois „Septynis Kristaus žodžius“ Kalifornijoje ir, kaip minėjau, esu pakviesta tą patį vakarą atlikti Lietuvoje. Pastaruoju metu vis dažniau ateina mintis nustoti dainuoti. Pagal mano tėčio pasakymą, reikia žinoti, kada nultipti nuo scenos.

Dėkoju „Draugui“ už suteiktą garbę ir pakvietimą atlikti koncertą. Per daugelį metų dainavimas man suteikė ne tik malonumą, bet praturtino mano gyvenimą naujom pažintim, proga pakeliauti po įvairias valstybes, o taip pat paliko neišdildomų malonių prisiminimų.

Aleksandras Štromas nities ir Illinois General Assembly.

NEMATOMA SALA

...Visas mano gyvenimas tapo Kasdienine nuodėme, Nors nežudau, neprievartauju, Nevagių, bet galbūt Esu beprotis, Ir tai didžiausia klaida. Kas žino, ką daro beprotis Savo sielos saloje. Bet esu pasmerktas Būti vienas vidur vandenyno, Laukti pasiklydusio laivo. Pro šalį praplaukia daugel laivų, Iš jų sklinda piratų ir moterų juokas.

Jie nemato mano salos, O ir kam ją matyti, Jeigu joje nieko nėra, Jokio turto, Vien mano vienatvė ir beprotybė, Nuoga tuštuma (Kiaurai mane skrenda žuvėdros). Aš pamažu prarandu sugebėjimą Kalbėti ir judėti, Sėdžiu ant smėlio, Neteikęs visko, Užmirštas Dievo ir velnio, Tapęs sausa ašara, Kurį išverkė Viena miršanti žvaigždė...

GYVENIMAS LAISVA TEMA

Norint parašyti gerą gyvenimą, Reikia pažinti raides ir gramatiką. Dauguma žmonių rašo rimtus gyvenimus, Tokius štai: tam-ta-tam-ta-ta-tam. Kiti rašo hegzametru, Bet paskui apanka ir pamilsta akmenis. Dar kiti bando kurti graščių sonetus. Juos myli moterys, o jie myli pinigų, Tad galop jie nusišauja Arba juos nušauja samdyti nekrologų meistrui. Vienaip ar kitaip Tu būsi priverstas rašyti, Rašyti su klaidomis. Ir nebūsi taip, kad kasdieną Parsineši penketą. Gyvenimo gramatika yra tokia štai matematika: Penki kuolai per vieną galvą Lygu penki vieno gyvenimo pažinimai. Aš nežinau, ar tai labai gražu, Aš nežinau, ar tai labai protinga, Bet žinau, kad tai yra tik vienas gyvenimas, Kurį tu gali parašyti kaip rašinį Laisva tema. Bet jeigu tu negali rašyti laisvai, Ką gi, rašyk diktantą. Štai toki: Tam-ta-ta-tam-ta-ta-tam.

JAUNOJI PAŠTININKĖ

Atėjau į paštą nusipirkti vokių laiškas. Už stalo sėdėjo naujoji jaunoji paštininkė. Pažvelgęs į jos akis iškart išmilyčiau. Velniai griebtu, juk buvau sau prisiekęs Daugiau niekada neįsimylėti! Taigi nusipirkau vokių laiškas (Jums kiek? Man penkis. Dešimt talonų. Prašom. Ačiū.), kad galėčiau Pasveikinti draugus įvairiomis progomis. Taigi nusipirkau ir rašau laiškus, Tik ne draugams, o tai Jaunajai paštininkei su ilgomis kojomis (Kaip iš žurnalo). Parašiau jau penkis laiškus – Lygiai tiek, kiek nusipirkau vokių. Dabar nežinau, ką daryti. Kur juos siųsti, kur juos nešti? Negi atiduoti jaunajai paštininkei Tiesiai į rankas jos darbovietėje? Velniai griebtu, juk buvau sau prisiekęs Daugiau niekada neįsimylėti!

EILĖRAŠTIS APIE ŽUVĮ

Kartą Aiseto ežere pagavau Didelę žuvį Su mėlynomis akimis. Mes ilgai žiūrėjome Vienas į kitą. Aš nenorėjau jos žudyti, Bet juk buvau žvejys Ir todėl padariau tai Užsimerkęs... Kai atsimerčiau, Saulė atsėjo man tiesiai į veidą. Paskui netikėtai pakilo audra, Ir aš suskubau plaukti namo. Tik prie kranto supratau, Kad tai mėlynakė. Buvo visai ne žuvis...

KARALIAUS MIRTIS

Aš sapnavau, kad aš esu sapnų šalies karalius, Bet atsibudęs negalėjau prisiminti, kur yra Ta karalystė, kurioje turėjau mago galią Paversti žmones, žvėris, daiktus tuo, kuo jie nėra. Aš kankinaus (turbūt ir jums po sapno šitaip būna!) Tarytum koks pirklys, po tiltu nurengtas nuogai... Bet nerūpėjo man nei drebantis nuo šalčio kūnas, Nei niekad neturėti aukso ir sidabro pinigai.

Aš klaidžiojau klaidinančiom ne savo miesto gatvėm Ir vėl jaučiausi lyg ryškių spalvų sapne. Bet niekas: nei daiktai, nei žmonės, nei dangus manęs nematė, Tik aš mačiau karalių išprotėjusį – save.

Aš pasiklydau, nežinojau, kur Šiaurė, kur Pietūs, Aš nežinojau, kur prasmejo mano nekrališki namai. Jaučiaus kvailai, kaip senas, užmirštas visų poetas, Išivaizduojantis, kad prisimins jį žemėje amžinai.

Aš troškau vėl užmigti ir jau niekad nepabusti, Aš troškau vėl sukurti tai, ko dar nėra. Bet pajutau staiga gal vėjo, gal palaimos gūsi Ir pamaciau, kaip apgobė mane žvaigždžių skara.

Mane užliejo tolimas kitų žvaigždžių kvapas Ir buvo gera, lengva, stebuklinga juo kvėpuot. Išeidamas atsigrežiau: už nugaros iškilo kapas. Ir supratau, kad mes visi gyvename sapnų kapuose.

DAR GYVIEMS DRAUGAMS

Kaip keista ir gaudu prisiminti praeitį: Mes buvome jauni ir gražūs, Ir gėrėme dažniausiai vyną. O pirmoji mergina pilnaties naktį? Kas dabar tai pramena Su tuo pačiu stebuklo pojūčiu? Niekas. Net toji mergina, Kuri turbūt dirba pardavėja Komercinėje parduotuvėje (Vakare jos rankos dvokia pinigais). O ir tu pats – prisigėres, Išpuvusias dantis, iškvėses Senamiesčio kaubojus be pistoleto. Žiūrėk, koks jaunimas aplinkui – Tau su jais nepakeičiu: Jiems nusispjauti į pilnatį! Matai, kalbi jau kaip senas revoliucionierius, Poezijos pensininkas, O ir mėnulis visiškai sudilo Tavo chalato kišenėje. Kur tu jį pakeisi, Kokioje valiutos keitykloje? Bet tu žinai, senas pirdinė, Neiškeistum tu to savo sudvisusio mėnulio I jokią valiutą – nė už ką. Kaip keista ir gaudu prisiminti – Tarsi būtum jau miręs Arba gyvas bendrautum Su mirusiaisiais...

POSTMODERNIZMAS

A.M.

Kartą grįžau namo labai vėlai, įpusėjęs naktį (Mieste gėrėme su senu draugu gerą vyną), Ir pamaciau už mano rašomojo stalo Sėdintį jauną, dar neapsiplunksnavusį Angelą. Jis išūlė rūkė mano cigaretę be filtro Ir kažką rašė ant popieriaus lapo. Galite išivaizduoti mano būseną? Pagaliau jis teikėsi atsigręžti į mane. Jo veidas buvo susirūpinęs. – Žinai, parašyti gerą eilėraštį iš tikrųjų Yra sunku, – pasakė jis, Užgesindamas cigaretę peleninėje. – O tu mane! – nusijuokiau. – Gal parodysi,

Ką parašei? Jis tylėdamas padavė man popieriaus lapą. Jame minkšta jauno angelo plunksna Buvo parašyta: „Už kokią bausmę Dievas man atidavė Globoti poetą? Visus mano eilėraščius Jis pasirašinėja savo vardu!“ Kai supykęs pakėliau akis, Angelo kambaryje jau nebuvo. Nepaliko man nė vienos plunksnelės, Kad galėčiau kam nors įrodyti šį nutikimą. O eilutės popieriaus lape? – paklausite. Cha, eilutės... Jos parašytos mano braižu! Sunku būti poetu. Bet poeto angelu būti dar sunkiau.

Partizanai

VYTENIS STATKUS

Partizanai kartais vadinami nereguliaria kariuomene, jų veiksmams nereguliariai karo ar panašiai. „Nereguliarumas“ čia suprantamas taip, kad partizanai neįkūnija nustatytos uniformos, jie nesudaro išsistatytų frontų, kai kada neturi centrinės vadovybės, jų veikimas taiko skirtingą, neįprastą taktiką.

Šiuo metu Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, vyksta Panevėžio Žaliosios girios partizanų fotografijų paroda, kuri pati savaime daug pasako. Čia yra proga bent bendriausiais bruožais susipažinti su partizaninės kovos praeitimi, apžvelgti jų įvykiai reikalingas sąlygas, jų taktikos pagrindinius bruožus. Tai gal bent kiek padės suprasti mums jau žinomus įvykius.

Pasaulinė karų istorija yra pilna partizanerių. Galima net sakyti, kad ankstyvosios žmonių bendruomenės, išorės puolimui gresiant ar jau vykstant, ginkla pakelti galintieji telkėsi į būrius ir, sumanesnio vado vadovaujami, puldinėjo priešą iš miškų, pelkių, kalnų ar kurių kitų sleptuvių. Jei priešas buvo stipresnis, priešui žalos padarė, jie vėl traukdavosi į saugią vietą. Priešas buvo varginamas, nesijautė saugus ir traukdavosi į savo žemes. Įvairiais laikais, įvairiose vietose sąlygomis kai kas kėlėsi, bet pats pagrindinis dėsniš išliko: priešą pulti netikėtai, padaryti jam kaip galima didesniū nuostolių ir išnykti iš jo akiračio, vengiant kovos su pranašesnėmis priešų jėgomis.

Mūsų istorijoje partizaniniai karai vyko 1831, 1863, 1918, 1944-52 metais. Antrojo pasaulinio karo metu partizanai veikė Prancūzijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Jugoslavijoje, Kinijoje, karui pasibaigus, partizaniniai karai kilo Pietryčių Azijoje, Vietname, įvairiose Afrikos ir Pietų Amerikos srityse. Pastaruoju metu labiausiai pagarsėjo karas Afganistane.

Partizanams sėkmingai veikti reikalingos įvairios sąlygos, kurių svarbiausia gyventojų masės palankumas. Savo partizaninių kovų vadovyje kinų revoliucioninkas Mao Cetung sakė, kad partizanai savo aplinkoje turi būti kaip žuvis vandenyje, t.y. turi jaustis savo aplinkoje. Partizanai lieka civiliniame gyvenime, dirba įprastinį darbą, bendrauja su kitais žmonėmis iki to laiko, kai eina vykdyti kovos uždavinį. Rusai sake, kad lietuviai dieną dirba kolektyviniame ūkyje, o naktį tampa partizanais. Nuo visuomenės partizanai priklausė gauti maisto, rasti vietą poilsui.

Partizanams svarbu ir vietovė, kurioje veikiama. Miškuota, pelkėta, kalnuota vietovė palengvina rasti saugią vietą išvengti priešų persekiojimų.

Vietos gyventojų palankumą partizanai įgyja, gyventojus gindami nuo priešų vykdomo turto konfiskavimo, paprasto plėšikavimo, skriaudimo, priepaudo. Lietuvoje partizanai tramdė ir rusų administracijos ir jos pataikūnų siautėjimą, gyventojų turto grobimą. Rusai bijojo ir kaimą keliauti, nebent tik ginkluotų karių lydimi. Per uolius prieš taktiką partizanų teismo sprendimu buvo naikinti.

Partizaninio sąjūdžio krašte susidarymas priklauso nuo gyventojų daugumos nuotaikų. Pavyzdžiui, šiaip jau karingoje Vokietijoje, pralaimėjus Antrąjį pasaulinį karą, partizaninio judėjimo nebuvo, nors, karui baigiantis, nepataisomi naciai ir ragino organizuoti „Werwolf“ – vilkolakių būrius. Tauta jau buvo karo išvarginta ir iš tokio sąjūdžio, matyti, nieko gero nelaukė.

Pagrindiniai partizanų tikslai yra tie patys, kaip ir reguliarios kariuomenės: naikinti priešų gyvąją jėgą, visas karui vesti naudingas priemones (ginklus, ūkio išteklius, transporto ir susisiekimo įrengimus, pramonės įmones). Nemažiau svarbu priešų karui ir pareigūnų demoralizavimui propaganda, staigiais puolimais ir panašiai.

Partizanams labai palengvina veikti netoli esanti saugi bazė. Tai gali būti priešų dar neįkurtose savo valstybės teritorijose arba ir palankios kaimyninės val-

stybės teritorijose. Pirmąjį atvejį pavaizduoja vokiečių neužimta Sovietų Sąjungos teritorija, iš kurios buvo nuolat remiami vokiečių užfrontėje veikę sovietiniai partizanai, antrą pavyzdį gali būti Pakistano teritorijoje buvę afganų partizanų bazės.

Tokias „bazes“ kartkartėmis sudaro net tolimos valstybės, suinteresuotos partizanais remti. Pavyzdžiui, Afganistano partizanai politškai ir lėšomis bei priemonėmis rėmė JAV, nes jos laikė savo interesu neleisti Sovietams Afganistane įsigalėti. Vėl kitose srityse Sovietai daugiau ar mažiau viešai organizavo ir rėmė įvairius „išsilaisvinimo“ sąjūdžius... Tiek JAV, tiek ir Sovietai savo remiamus partizanus rėmė ir ginklais.

Ginklai, šaudmenys ir sprogmenys partizanų pasirūpinami iš anksto iš savo susidarytu atšargu, atimami iš priešų, gaunami iš remiančios bazės. Paprastai, tai lengvieji ginklai: šautuvai, kulksvaidžiai, pistoletai kulksvaidžiai, granatos. Panevėžio partizanų nuotraukose matome rusų ir, kiek mažiau, vokiečių gamybos ginklus. Frontui slenkant per kraštą, ginklų ir šaudmenų rasti nesunku, sunkiau juos papildyti.

Partizanų taktika skiriasi nuo reguliariosios kariuomenės taktikos. Jie vengia kautynių su pranašesnėmis, stipresnėmis priešų jėgomis. Savo puolimo objektams jie pasirenka mažesnius

priešų dalinius, puola ten, kur priešas puolimo mažiausiai tikisi, puolimo tikslą įvykde, „išstipsta“ gyvenamoje aplinkoje.

Partizanų veikloje labai svarbu išlaikyti slaptumą. I partizanų eiles būdavo priimami tik lietuviai, nenusikaltę Lietuvai bendradarbiavimu su bet kuriais okupantais. Visi i partizanus priimami buvo įspėjami, kad už išdavimą – mirtis. Kadangi partizanų saugumas ir veiklos sėkmė labai priklausė nuo gyventojų geros valios, jiems buvo griežtai draudžiama gyventojus skriausti, plėšikauti. Nusikaltėliai gyventojų tarpe būdavo įspėjami ar kaip kitaip pagrasinami. Vienu metu partizanai draudė varyti naminę degtinę, tuo apsaugodami nuo javų eikvojimo, o javų tuoj po karo Lietuvoje stigo net maistui.

Partizanų veikla Lietuvoje pradėjo silpti, kai kaimo gyventojai buvo suvaryti į kolchozus, kurių gyventojų buvo lengviau sekti ir kontroliuoti. Apie 1947-48 metus ir patys partizanai pradėjo prarasti viltį, kad vakariečiai privers rusus grąžinti laisvę karo metu jų praradusioms valstybėms. Kiek siauresniu mastu, partizanai veikė dar keletą metų.

Ar partizanų veikla ir kovos jau tapo istorijos epizodu pasaulinėje istorijoje? Kaip matome iš viešosios informacijos, vienokia ar kitokia forma partizaninės kovos vyksta įvairiose žemės rutulio srityse. Įvairūs kalybos ekspertai, filosofai ir politikai mano, kad partizaninė kova tampa vis labiau galima. Didžiųjų valstybių turimi atominiai ginklai tiesiogini jų susidūrimą karo lauke daro vis labiau neįmanomą, nenorint visiško susinaikinimo, tuo tarpu visai įmanoma savo vienokius ar kitokius interesus remti ir ginti priešų interesų teritorijose, kurstant ar palaikant sau palankius partizaninio tipo „karelius“. Pasaulinėje politikoje jau galima išvėdinti šią teoriją patvirtinančių reiškinį.

Kurias išvadas iš Lietuvos partizanų istorijos galime pasidaryti mes, lietuviai? Savo idealistines pažiūras į pasaulį, kuriame mes gyvename, turėtume gerokai reviduoti ir suprasti, kad politikoje, jau palankius partizaninio tipo „karelius“. Pasaulinėje politikoje jau galima išvėdinti šią teoriją patvirtinančių reiškinį. Kurias išvadas iš Lietuvos partizanų istorijos galime pasidaryti mes, lietuviai? Savo idealistines pažiūras į pasaulį, kuriame mes gyvename, turėtume gerokai reviduoti ir suprasti, kad politikoje, jau palankius partizaninio tipo „karelius“. Pasaulinėje politikoje jau galima išvėdinti šią teoriją patvirtinančių reiškinį.

Kada Antrojo pasaulinio karo metu buvo susidraugauta su Sovietija, ji buvo keliama ir padangės. Juk buvo svarbu išlaikyti jos draugiškumą. Tą draugiškumą išlaikant, nebuvo patogu pripažinti, kad jos teritorijoje yra žmonių, savo liejamu krauju balsuojančių prieš tą sovietinį idealą. Būdingas vienas prezidento Bush, per televiziją girdėtas, atsakymas Vytautui Landsbergiui: „I am not in the mood to listen to history lessons...“

Homines istorikams ignari semper sunt pueri – žmonės, kurie istorijos nežino, visad lieka vaikai!

• Panevėžio partizanai, circa 1945-1950 – paroda, atidaryta Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, vasario 26 dieną, dar vyksta šiandien, šeštadienį, kovo 12, ir rytoj, sekmadienį, kovo 13 dieną.

(Nuotraukos šiame *Draugo* kultūrinio priedo puslapyje yra iš šioje parodoje eksponuojamų.)

Iš parodos „Panevėžio partizanai, c. 1945-1950“ katalogo

Jie krauju pasirašė už Tėvynės laisvę, kurią per penkiasdešimt metų jau buvo palaidojusios kelios kartos: seneliai nukeliavo į kapus, nė nesvajodami, kad kada nors Lietuva nusimes okupacijos pančius, vaikai, auginti darželiuose, internatuose, mokyklose, pionierių stovyklose, buvo gimę po okupacijos ženklu ir su viskuo susitaikę, anūkai ieškojo prasmės roko maršuose ir satanistų susibūrimuose.

O jie pasirašė krauju ir tylūs ejo nebūtin – tūkstančiai kaimo berniukai ir okupantui atsisakiusi tarnauti inteligentija. Ar jie tikėjo, kad kada nors bus pašventinti jų išniekinti kūnai, užkasti grioviuose, suversti į šulinius, susprogdinti bunkeriuose? Ar jie nujautė, jog sugrįš į žmonių atmintį per išlikusias nuotraukas, užrašus, dienoraščius, žygio žemėlapius? Sunku pasakyti – ju labai mažai liko gyvų, ir mes nedaug žinom apie juos. Kad buvo beabimiai, kad ginklų ir rankas ėmė ne kaip kariai, o kaip artėjantys, užrašus, dienoraščius, žygio žemėlapius? Sunku pasakyti – ju labai mažai liko gyvų, ir mes nedaug žinom apie juos. Kad buvo beabimiai, kad ginklų ir rankas ėmė ne kaip kariai, o kaip artėjantys, užrašus, dienoraščius, žygio žemėlapius? Sunku pasakyti – ju labai mažai liko gyvų, ir mes nedaug žinom apie juos.

Kad fotografavosi su gėlėmis rankose, sugriuvę į šeimininką kupetą, lyg būtų bažnytkaimio atlaiduose ar joninių vakarelyje. Kad rašė eileraščius, daugybę eileraščių, kurių meninė vertė vargu ar drįs nustatinti kritikai...

Kiekvieną dieną juos lydėjo mirtis ir nežinomybė, viltis ir netikrumas, nes jie tikėjo ir netikėjo, o kiekviena savaitė ir mėnuo didino neviltį ir nusiminimą. Tai, ką jie padarė tautos išlikimui, yra fenomenalūs, nes dešimt metų okupantui buvo sumenkinta jo buvimo galimybė. Dešimt metų bunkerius ir miškus pavertė savo gyvenimo būdu, alkanas dienas maitindami eileraščiais, dainomis ir enkavedistų įbaugintų šelpėjų numestais trupiniais. Gal vėliau ir degtinę, bet ja pirmiausia paspringo „istreibitelių“ gerklės.

Šios nuotraukos, kaip ir keliasdešimt kitų, yra iš Žaliosios girios partizanų archyvo. Jį neseniai atkasė (o gal surado įmūrųta sienoj) ir aptiko suežėjusius, lūžinėjančius negatyvus, atmosferoje gresiančius visai subyrėti. Panevėžio fotografo Stanislovo Bagdonavičiaus atgaivinti vienas po kito niro iš užmaršties ne bevadžiai kovotojai. Žmonės juose atpažino savo brolius, klases draugus, gimtojo kaimo vyrus, o kai kurie ir save. Užpildoma dar viena „balta dėmė“ Panevėžio partizanų istorijoje. Tik reikia, kad ji būtų tinkamai pagerbta – fotoalbumu, monografija, nes vien kryželių pakelėj mums jau neužtenka. Metas pradėti naują tautos istorijos etapą.

„Partizanai“, *Dienovidis*, 1991 lapkričio 1-8 d.

